

LA CARA I LA CREU DE L'ESGLÉSIA CATÒLICA RESPECTE L'EXEGESI HISTORICOCRÍTICA

Jordi CERVERA I VALLS

Original rebut: 11/03/2016
Data d'acceptació: 11/05/2016

Adreça: Jordi Cervera i Valls
Cardenal Vives i Tutó 2
08034 BARCELONA
E-mail: jordicaputxi@gmail.com

Resum

Si l'encíclica *Providentissimus Deus* va ser el primer intent pontifici d'introduir la llavor de l'exegesi historicocrítica en el món catòlic, l'encíclica *Pascendi Dominici Gregis* la neutralitzà i *Spiritus Paraclitus* continuà barrant-li el pas. *Divino Afflante Spiritu* esdevingué el seu gran pòrtic d'entrada i *Dei Verbum* assegurà un magnífic terreny eclesial on cultivar aquesta llavor exegètica. Aquest àmbit ufanós revitalitzà la Pontifícia Comissió Bíblica que produïa els primers fruits historicocrítics amb els documents *La Interpretació de la Bíblia en l'Església* i *El poble jueu i les seves Sagrades Escripures en la Bíblia cristiana*. Els fruits han continuat amb els documents *Bíblia i moral* i *Inspiració i veritat de la Sagrada Escripura* amb el canvi hermenèutic de l'aproximació canònica, però sense menystenir les seves arrels historicocrítics i reconeixent la dependència d'elles. Els pròlegs del papa Benet XVI als dos volums de *Jesús de Nazaret* i l'exhortació postsinodal *Verbum Domini* comparteixen el mateix hàbitat de la *Verbum Dei*, però provenen d'una parcel·la més teològica i pastoral que ha condicionat, amb la proposta canònica, el sempre mal·leable camp exegètic. Des de la parcel·la historicocrítica es reclama confiança i respecte en l'orientació honesta i fidel del seu treball, que tants bons fruits ha donat i dóna si gaudeix d'un terreny folgat per créixer.

Paraules clau: *Providentissimus Deus*, *Pascendi Dominici Gregis*, *Spiritus Paraclitus*, *Divino Afflante Spiritu*, *Dei Verbum*, *Verbum Domini*, documents Pontifícia Comissió Bíblica 1993-2014.

Abstract

If the encyclical Providentissimus Deus was the first attempt to introduce the seeds of historico-critical exegesis into the Catholic world, the encyclical Pascendi Dominici Gregis neutralised it and the Spiritus Paraclitus continued to block its way. Divino Afflante Spiritu became its main entrance door and with Dei Verbum it was assured a magnificent ecclesiastical soil in which the seed could be cultivated. This lush area was revitalised by the Pontifical Biblical Commission which produced its first historico-critical fruits with the documents The Interpretation of the Bible in the Church and The Jewish People and their Sacred Scriptures in the Christian Bible. Those fruits have continued with the documents The Bible and Morality and The Inspiration and Truth of the Holy Scriptures with the hermeneutical change to the canonical approach but without belittling their historico-critical roots but rather acknowledging their dependence on them. The prologues of Pope Benedict XVI to the two volumes of Jesus of Nazareth and the post-synodal exhortation Verbum Domini share the same habitat as Verbum Dei, but come from a more theological and pastoral area of ground which created its own conditions, with its canonical intention, the very malleable exegetical domain. From the historico-critical area, confidence in and respect for the honest and faithful orientation of the work are demanded, so much good fruit having been produced and continues to be given as long as it is provided with ample growing room.

Keywords: Providentissimus Deus, Pascendi Dominici Gregis, Spiritus Paraclitus, Divino Afflante Spiritu, Dei Verbum, Verbum Domini, the documents of the Pontifical Biblical Commission of 1993-2014.

1. L'EXEGESI CRÍTICA I HISTORICOCRÍTICA

L'exegesi historicocrítica no és un invent positivista i racionalista de la Il·lustració, que aigualeix el text sagrat i que utilitzem obligadament per poder dialogar amb les ciències humanes. Aquesta apreciació és un tòpic negatiu i reduccionista, malauradament estès, que no es correspon amb la realitat històrica ni amb el que expressen els documents pontificis que precedeixen i segueixen el Concili Vaticà II.¹

L'exegesi crítica i historicocrítica és una llarguíssima gestació que té un dels primers referents en el sant dominic Tomàs d'Aquino, que defensava la preeminència del sentit literal del text bíblic davant els sentits al·legòric, moral i místic.² Però l'aparició de la impremta amb la selecció dels manuscrits bíblics a editar (segle xv), la Reforma luterana amb el principi *sola Scriptura*, i l'humanisme renaixentista amb l'estudi de les llengües clàssiques (segle xvi), desvetllaren un estudi del text sagrat anomenat *Crítica Sacra*, una aproximació textual i filològica, que endinsà l'exegesi bíblica pels camins de

1. L'especialista en història de l'exegesi Pierre Gibert insisteix en l'error de presentar l'exegesi historicocrítica com una creació de la Il·lustració. Cf. Pierre GIBERT, *L'invention critique de la Bible: xvè-xviiiè siècle*, Paris: Gallimard 2010.
2. S.Th. I, q. 10. Quad 7, 1, ad 1q6.

la raonabilitat. Durant els segles XVII i XVIII, els afanys de garbellar el text bíblic amb el filtre de la raó anà forjant la importància de l'aproximació històrica i de les anàlisis literàries per captar millor el seu sentit. Els estudiosos del segle XVIII ja desplegaren a empentes i rodolons una exegesi que podem anomenar formalment «crítica», adoptant les terminologies de «crítica superior» i «crítica inferior».³

En el segle XIX l'estudi crític del text sagrat rebé l'aportació del positivisme històric. La ciència històrica entrà amb força en les anàlisis bíbliques, obrint-li perspectives i ampliant metodologies d'aproximació, que construïren progressivament l'edifici dels mètodes historicocrítics fins a la meitat del segle XX.⁴ Això ha portat que —de manera equivocada— es tendeixi a qualificar de positivista a la crítica històrica de la Bíblia quan aquesta feia decennis que s'aplicava; això sí, sense una metodologia específica. Per això és un reduccionisme afirmar que els mètodes historicocrítics són fruit de la Il·lustració malgrat ella els doni nom i en defineixi la metodologia d'anàlisi, però no en defineix la filosofia de fons ni el caràcter teològic.⁵ Identificar exegesi crítica i Il·lustració evidencia la pèrdua quasi total de memòria dels coneixements adquirits durant el segle XVII i XVIII. De fet, la Il·lustració presentà a taula el que havia preparat la Reforma luterana i havia cuinat a foc lent l'humanisme renaixentista.⁶

El segle XX marcà l'eclosió definitiva i convençuda dels mètodes historicocrítics en els estudis bíblics, sistematitzant, aprofundint i connectant les seves aplicacions. Amb el pas del temps l'exegesi bíblica han anat definint i afinant el seu estatut intern, assumint tot el que la metodologia científica té de posi-

3. Cf. Pierre GIBERT, *Petite histoire de l'exégèse biblique* (Lire la Bible 94), Paris: Éditions du Cerf 1992, 179-215.
4. Cf. Rinaldo FABRIS, «Lo sviluppo e l'applicazione del metodo storico-critico nell'esegesi biblica (secoli XVII-XIX)», en Rinaldo FABRIS (ed.), *La Bibbia nell'epoca moderna e contemporanea*, Bologna: EDB 1992, 103-145.
5. Pierre GIBERT, «Les enjeux de l'histoire et de la critique historique dans la réception des Écritures: à propos des commentaires du Quatrième Évangile de Loisy (1903 et 1921)», en Jean-Michel POFFET (ed.), *La Bible. Le Livre et l'Histoire. Actes des Colloques de l'École Biblique de Jérusalem et de l'Institut Catholique de Toulouse (nov. 2005) pour le 150e anniversaire de la naissance du P. M.-J. Lagrange, OP* (Cahiers de la Revue Biblique 65), Paris: J. Gabalda et Compagnie 2006, 107-129, 113.
6. Gibert, comentant la reducció de perspectives que implica assimilar l'exegesi crítica al positivisme ambiental de finals del segle XIX, afegeix: «Et la malheureuse expression "d'exégèse historico-critique", qui se vulgarise a ce moment-là, est loin de simplifier les choses, sauf a les rendre justement simplistes!» (GIBERT, «Les enjeux de l'histoire et de la critique historique dans la réception des Écritures...», 114). Sabedors que els noms són importants, qui sap si el terme «exegesi historicoliterària» esdevindria més amable.

tiu, i procurant bandejar els inevitables excessos de raonabilitat, que no encaixen amb la dimensió revelada, inspirada i sagrada dels textos que estudia.⁷

L'exegesi catòlica —somorta i a la defensiva des de la Contrareforma— reaccionà a França a finals del segle XIX amb exegetes destacats com Alfred Loisy i Marie Joseph Lagrange.⁸ Els inicis van ser convulsos i l'animadversió evident, però de manera progressiva l'exegesi historicocrítica s'anà introduint, fins gaudir avui dia de la condició d'irrenunciable si volem fer aproximacions serioses i fonamentades del text sagrat.

2. QUADRE CRONOLÒGIC CONTEXTUALITZADOR

Amb el següent quadre cronològic, no pretenem fer cap estudi detallat dels esdeveniments que constitueixen la cara i la creu de l'exegesi historicocrítica en el si del catolicisme. Això seria motiu d'un llibre. Només volem orientar el lector assenyalant els fets que hem considerat més rellevants o més indicatius, però sense analitzar-los tots. Ens cenyirem sobretot a comentar el tracte que els documents pontificis donen a l'exegesi crítica, emmarcats històricament pels respectius períodes papals a partir de Lleó XIII (1878).

Observant el quadre apreciarem que els esdeveniments positius respecte l'exegesi historicocrítica són més o menys constants i progressius, mentre que els negatius corresponen a períodes concrets que es dilueixen en el temps. El final del quadre mostra un apartat neutral que acull els dos darrers documents de la Pontificia Comissió Bíblica; deixarem pendent d'avaluar-los com un progrés o un estancament dels estudis bíblics fins que no passi més temps o apareguin nous documents.

7. L'encaix del mètode històric o ciència històrica en els estudis bíblics (assumint els seus pros i bandejant les seves contres), el perfeccionament de les anàlisis literàries, i la irrupció de les ciències humanes han perfilat la pluralitat de mètodes exegetics de què gaudim avui dia.

8. GIBERT, «Les enjeux de l'histoire et de la critique historique dans la réception des Écritures...», 114.

La cara

La creu

- 1890: Lagrange funda l'*École pratique d'études bibliques* de Jerusalem.
- 1892: Aparició de la *Revue Biblique*.
- 1893: Maurice d'Hulst, rector i fundador de l'*Institut catholique* de París pronuncia i publica la conferència *La question biblique*.
- 1893: Promulgació de l'encíclica *Providentissimus Deus* (Lleó XIII).
- 1902: Aparició de la col·lecció *Études bibliques*.
- 1902: Carta apostòlica *Vigilantiae studii* que constitueix la Pontifícia Comissió Bíblica (Lleó XIII).
- 1902: Publicació de *l'Évangile et l'Église* de Loisy.
- 1903: Publicació de la *Méthode historique* de Lagrange.
- 1909: Carta apostòlica *Vinea electa* que institueix el Pontifici Institut Bíblic (Pius X).
- 1920: Aparició de les revistes *Bíblica* i *Verbum Domini*.
- 1887: L'obra de François Lenormant *Les origines de l'histoire d'après la Bible et les traditions des peuples orientaux* (3 vols: 1880 a 1882) és posada a l'Índex.
- 1902: Atacs a la publicació *l'Évangile et l'Église* d'Alfred Loisy.
- 1904: Publicació de A-J. Delattre: *Autour de la question biblique: Une nouvelle école d'exégèse et les autorités qu'elle invoque*, atacant Lagrange.
- 1907: Prohibició de publicar el comentari de Lagrange sobre el Gènesi.
- 1907: Publicació del decret *Lamentabili sane exitu* condemnant 65 propostes modernistes.
- 1907: Promulgació de l'encíclica *Pascendi Dominici Gregis* (Pius X).
- 1908: Excomunió de Loisy.
- 1912: Breu exili de Lagrange a França.
- 1920: Promulgació de l'encíclica *Spiritus Paraclitus* (Benet XV).

- 1927: Fundació a Jerusalem d'una seu adjunta del Pontifici Institut Bíblic per contrarestar l'*École Biblique*.
- 1930: Bea és anomenat rector del Pontifici Institut Bíblic acostant els estudis bíblics al mètode històric.
- 1943: Promulgació de l'encíclica *Divino Afflante Spiritu* (Pius XII).
- 1962-64: El Sant Ofici condemna dos anys sense ensenyar els professors Zerwick i Lyonnet, del Pontifici Institut Bíblic.
- 1965: Promulgació de la constitució dogmàtica *Dei Verbum* (Pau VI).
- 1971: Motu proprio *Sedula cura* que reorganitza la Pontificia Comissió Bíblica (Pau VI).
- 1993: Aparició del document *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*.
- 2001: Aparició del document *El poble jueu i les seves Sagrades Escripures en la Bíblia cristiana*.
- 2007: Crítica de Benet XVI als mètodes historicocrítics en el pròleg del llibre *Jesús de Natzaret (1r volum)*.
- 2010: Publicació de l'exhortació post-sinodal *Verbum Domini*.
- 2011: Crítica de Benet XVI als mètodes historicocrítics en el pròleg del llibre *Jesús de Nazaret (2n volum)*.
- 2008: Aparició del document: *Bíblia i moral: arrels bíbliques del comportament cristià*.
- 2014: Aparició del document: *Inspiració i veritat en la Sagrada Escripura*.

3. DE L'OBERTURA DE LLEÓ XIII A LA SOSPITA DE PIUS X

Un altre títol adient d'aquest apartat seria «De la *Providentissimus Deus* a la *Pascendi Dominici Gregis*», dues encíclics pràcticament antagòniques malgrat els només catorze anys de diferència que les separen. La primera, receptiva al progrés de l'exegesi historicocrítica, i la segona fermament tancada a causa dels aires antimodernistes que adoptà l'autoritat catòlica. No obstant

això, són escrits amb un denominador comú: que són encícliques adreçades a l'àmbit clerical, i que tenen un objectiu polemista (*Providentissimus* contra els racionalistes i *Pascendi* contra els modernistes).

3.1. *Providentissimus Deus* (1893)⁹

L'encíclica *Providentissimus Deus*, promulgada pel papa Lleó XIII l'any 1893, és la resposta pontifícia a una conferència de monsenyor Maurice d'Hulst, fundador i rector de l'*Institut catholique* de París, titulada *La question biblique*, pronunciada i publicada el mateix any 1893.¹⁰ L'impacte i el debat que suscità la ponència va ser notable, provocant l'aparició, mesos després, de *Providentissimus Deus*. El document pontifici es serveix de llenguatge bèl·lic per combatre un potent adversari: el racionalisme, que negava la inspiració.¹¹ Com a millor arma de combat aposta per la formació, animant a l'estudi de llengües orientals i de la ciència crítica com a principals estratègies per vèncer l'enemic (núm. 39). En el núm. 40 promou la formació de professors de Sagrada Escripura en el que anomena «la crítica veritable», advertint de no caure en els paranys de la «crítica superior» (un terme de la crítica exegetica dels segles XVIII-XIX):

40. Importa també, per la mateixa raó, que els mencionats professors de Sagrada Escripura s'instrueixin i s'exercitin més en la ciència de la crítica veritable; perquè, desgraciadament, i amb gran mal per a la religió, s'ha introduït un sistema que es guarneix amb el nom respectable de «crítica superior», i segons el qual l'origen, la integritat i l'autoritat de tot llibre han de ser establerts atenent només al que ells anomenen raons internes. Al contrari, és evident que, quan es tracta d'una qüestió històrica, com és l'origen i la conservació d'una obra qualsevol, els testimonis històrics tenen més valor que els altres, i han de ser buscats i examinats amb el màxim interès; les raons internes, al contrari, la majoria de vegades no mereixen la pena de ser invocades sinó, a tot estirar, com a confirmació. Altrament, sorgiran greus inconvenients: els enemics de la religió atacaran l'autenticitat dels llibres sagrats amb més confiança d'obrir esclatxa; aquest gènere de «crítica superior» que preconitzen conduirà, en definitiva, a que cadascú s'atengui als seus gustos i

9. Cf. *Providentissimus Deus*, en <<http://w2.vatican.va/content/vatican/es.html>> [Consulta: 4-març-2016].

10. Cf. Joseph G. PRIOR, *The Historical Critical Method in Catholic Exegesis* (Tesi Gregoriana. Serie Teologia 50), Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana 1999, 92-93.

11. Cf. Gerald P. FOGARTY, «The Catholic Church and Historical Criticism of the Old Testament», en Magne SÆBØ (ed.), *Hebrew Bible / Old Testament: the History of its Interpretation. Volume III. Part II*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2015, 244-261, 248.

prejudicis en la interpretació; d'aquesta manera, la llum que es cerca en les Escriptures no es produirà, i la ciència no aportarà cap avantatge; més aviat es posarà de manifest aquesta nota característica de l'error que consisteix en la diversitat i dissentiment de les opinions, com ho estan demostrant els corifeus d'aquesta nova ciència; i com la major part estan imbuïts en les màximes d'una filosofia vana i del racionalisme, no temeran descartar dels llibre sagrats les profecies, els miracles i tots els altres fets que traspassen l'ordre natural.

L'encíclica utilitza una terminologia bíblica actualment fora d'ús. Menciona i barreja la «crítica superior» (un terme d'exegesi bíblica) i les «raons internes» o crítica interna (un terme de la ciència històrica per verificar l'autenticitat del document). Aquesta associació terminològica potser aleshores seria normal ateses les mútues connexions, però mostra que els termes historicocrítics no estaven prou establerts.

Enllà d'aquest detall, el llarg paràgraf promou l'estudi crític de l'Escriptura, valorant també —encara que no mencioni el nom— la crítica històrica i també la crítica inferior (o externa) que avui dia anomenen crítica textual. També adverteix de no caure en el racionalisme dominant que nega el sobrenatural. Es menciona la «ciència de la crítica veritable» sense especificar-ne el contingut, però que aleshores només era un estudi filològic, documental, geogràfic i arqueològic del text sagrat. Progressivament, els mètodes de l'exegesi historico-crítica anirien eixamplant i arrodonint aquesta ciència de la crítica veritable.

La principal concreció de *Providentissimus* s'esdevingué l'any 1902 amb *Vigilantiae studii*que, la carta apostòlica que constituïa la Pontifícia Comissió Bíblica, destinada a arbitrar els estira-i-arronsa que desvetllava l'exegesi crítica protestant en el si del catolicisme. Així ens ho explica Oriol Tuñí en un article dedicat al centenari de la constitució de la comissió:

León XIII creó la Comisión Bíblica en 1902. Se instituyó según el modelo de las Congregaciones Romanas: un grupo de Cardenales, nombrados por el Papa, asistido por un cuerpo de consultores. El hecho de estar constituida por Cardenales, le confiere los trazos de un órgano del magisterio de la Iglesia. La sede de la Comisión será Roma. La finalidad: promover la ciencia bíblica en la Iglesia y protegerla de opiniones erróneas. No parece que, a primera vista, la creación de este órgano del magisterio de la Iglesia tuviera mayor relevancia. Tal vez lo que puede marcarla es que León XIII ha percibido la necesidad de tener en cuenta los innegables pasos dados por la Ciencia bíblica en el siglo XIX.¹²

12. Oriol TUÑÍ VANCELLS, «Los estudios bíblicos en la Iglesia», *Razón y fe* 248/1262 (2003), 361-372, 363.

Frederic Raurell, més incisiu, aporta alguns detalls ambientals:

Lleó XIII, sempre optimista, i amb l'intent de conciliar els estudis moderns de la Bíblia amb la tradició, creà la Pontifícia Comissió Bíblica. El 30 d'octubre de 1902 es publicà l'escrit apostòlic *Vigilantiae* amb la finalitat d'esperonar els estudis de crítica exegètica *auspicio ductuque Sedis Apostolicae*. Aquesta institució naixia en un moment de crisi. Lleó XIII no solament estava preocupat per la doctrina, sinó també per la necessitat de respecte mutu entre els estudiosos catòlics. De fet, s'estava ja covant la campanya de denúncies, de sospites i àdhuc de difamacions, que al llarg del pontificat de Pius X farà irrespirable l'aire entre els exegetes catòlics.¹³

3.2. *Pascendi Dominici Gregis* (1907)¹⁴

El papa Pius X promulgà l'any 1907 l'encíclica *Pascendi Dominici Gregis* amb el segell del seu lema papal *Instaurare omnia in Christo*. Amb ell s'inicià una croada antimodernista de la qual Alfred Loisy, l'anomenat «pare del modernisme», n'és la víctima més destacada, a causa sobretot de l'obra *L'Évangile et l'Église* (1902)¹⁵ que tingué un efecte bumerang sobre l'autor, que responia com a catòlic al protestant A. von Harnack per l'impacte editorial del llibre *L'essència del cristianisme* (*Das Wesen des Christentums*).¹⁶ L'aproximació històrica i crítica als orígens del cristianisme de l'exegeta francès fou considerada fora de l'exegesi catòlica oficial, que no admetia les contradiccions textuals que Loisy exposava, més enllà de la frase cèlebre «Jesús anuncià el Regne de Déu i nasqué l'Església».¹⁷ La resposta antimodernista es concretà amb un primer document pontifici: *Lamentabili sane exitu* (1907), un decret papal que condemnava 65 propostes heterodoxes extretes majoritàriament dels llibres de Loisy.¹⁸ Aquest decret apareixia només dos mesos abans de la publicació de *Pascendi Dominici Gregis*. La nova encíclica, també polemista com l'anterior, estava dedicada a la gravetat dels errors modernistes dels quals

13. Frederic RAURELL, «I Déu digué...». *La Paraula feta història*, Barcelona 1995, 233-234.

14. Cf. *Pascendi Dominici Gregis*, a <<http://w2.vatican.va/content/vatican/es.html>> [Consulta: 4-març-2016].

15. Alfred LOISY, *L'Évangile et l'Église*, Paris: Alphonse Picard et Fils 1902.

16. Adolf von HARNACK, *Das Wesen des Christentums*, Leipzig: J. C. Hinrichs 1900.

17. Cf. Robert M. GRANT, *L'interprétation de la Bible des origines chrétiennes à nos jours*, Paris: Éditions du Seuil 1967, 144.

18. Cf. Claus ARNOLD, «Lamentabili sane exitu (1907). Il magistero romano e l'esegesi di Alfred Loisy», en Claus ARNOLD – Giovanni VIAN, *La condanna del modernismo. Documenti, interpretazioni, conseguenze* (I libri di Viella 106), Roma: Viella editrice 2010, 45-81.

el brillant exegeta francès n'esdevingué el principal ase dels cops. Aquell mateix any, Marie Joseph Lagrange també fou víctima d'aquest zel amb la prohibició de publicar el seu comentari al llibre del Gènesi.¹⁹

El redactat de *Pascendi* és un atac frontal, agre, despectiu, sense treva, als arguments del modernisme, un moviment intel·lectual en el fons poc definit.²⁰ Ens cenyim només als núms. 31 i 32 on, per exemple, l'encíclica qüestiona quelcom avui dia assumidíssim, que és l'evolució vital dels llibres sagrats com el fruit del desenvolupament de la fe, i que aquesta evolució literària sempre va paral·lela a ella (núm. 31). L'encíclica es sorprèn que els modernistes fins i tot s'atreveixin a escriure la història d'aquesta evolució i que es valguin per fer-ho «de la crítica que anomenen textual» (núm. 31). A més de ridiculitzar-los per descobrir unes incongruències que mai ningú no havia vist abans que ells, són posats en evidència per la manca de veneració a les Sagrades Escrip-tures; i amb mordaç ironia se'ls acusa de negar Déu i d'autoerigir-se en norma de criteri (núm. 31). Desmuntant l'aparell metodològic modernista, se'ls critica la ideologia prèvia: que el filòsof precedeix l'historiador, i només després apareix la crítica interna i la crítica textual²¹ (núm. 32). Sobre aquesta crítica, es diu:

No és una crítica qualsevol, sinó que amb raó se l'anomena agnòstica, immanentista, evolucionista; deduïnt que el qui la professa i utilitza, professa els seus errors implícits i contradiu la doctrina catòlica. Essent així, sorprendria en gran mesura que entre catòlics prevalgués aquesta mena de crítica» (núm. 32).

Amb aquesta citació, l'escrit pontifici no només caricaturitza els postulats de l'exegesi crítica, que considera modernista, sinó que l'exclou del catolicisme. Però es reconeix —de manera negativa— que aquesta exegesi està fent forat: «ha creat com una atmosfera corrompuda que tot ho penetra, estenent la seva pestilència» (núm. 32).

19. El comentari al Gènesi de Lagrange estava en revisió des de 1905 amb una edició *pro-manuscripto* de 60 volums distribuïda a cardenals i a la Pontifícia Comissió Bíblica. Cf. Bernard MONTAGNES, «Le père Lagrange interdit d'Ancien Testament?» en Jean-Michel POFFET (ed.), *La Bible. Le Livre et l'Histoire. Actes des Colloques de l'École Biblique de Jérusalem et de l'Institut Catholique de Toulouse (nov. 2005) pour le 150e anniversaire de la naissance du P. M.-J. Lagrange*, *OP* (Cahiers de la Revue Biblique 65), Paris: J. Gabalda et Compagnie 2006, 15-46.

20. El modernisme no era cap moviment organitzat ni estava definit amb claredat. *Pascendi* el descriu com una amalgama d'heretgies. Els únics punts en comú dels seus adherits eren la confiança en l'esperit de l'època i el rebuig a considerar la doctrina com quelcom immutable (GRANT, *L'interprétation de la Bible des origines chrétiennes à nos jours*, 143).

21. Les terminologies del mètode històric (crítica interna) i del mètode historicocrític (crítica textual) encara s'entremesclen.

La «Conclusió» de l'encíclica anuncia la creació del Pontifici Institut Bíblic:

Tenim el disseny de promoure amb totes les nostres forces una Institució particular, en la qual, amb ajut de tots els catòlics insignes per fama de la seva saviesa, es fomentin totes les ciències i tot gènere d'erudició, tenint per guia i mestra la veritat catòlica. Plaugi a Déu que puguem realitzar feliçment aquest propòsit amb l'auxili de tots els qui estimen sincerament l'Església de Crist.

Complint amb el que diu l'enunciat, l'any 1909, amb la promulgació de la carta apostòlica *Vinea electa*, Pius X instituí el mencionat institut amb seu a Roma, un encàrrec pendent del seu antecessor Lleó XIII. Però tornem enrere amb el decret *Lamentabili* i l'encíclica *Pascendi*, que no solament condemnaren el modernisme, sinó que, de fet, barraren el pas a l'estudi crític de la Bíblia i desencadenaren en la consciència dels exegetes catòlics una actitud inhibidora, que pràcticament durà fins a l'aparició de l'encíclica *Divino Afflante Spiritu*.²² Dos mesos després de la promulgació de *Pascendi* apareixia un *Motu Proprio* amenaçant d'excomunió els qui contradissin el decret *Lamentabili* i l'encíclica. Loisy era un d'ells. L'any següent (1908), Loisy rebia l'excomunió major de la congregació del Sant Ofici davant la negativa a retractar-se de les seves afirmacions.²³

L'exegeata francès, el 2 de febrer de 1903 havia escrit a l'arquebisbe de París, Albi Mignot, condemnant i reprovant tots els errors que es poguessin deduir del llibre *L'Évangile et l'Église*, interpretat des d'un punt de vista totalment diferent del que ell havia concebut l'obra.²⁴ Posteriorment, en l'obra *Simplex Réflexions sur le Décret du Saint-Office Lamentabili Sane Exitu et sur l'encyclique Pascendi Dominici Gregis* (1908), Loisy justificava aquest nou llibre no per defensar-se, sinó per fer comprendre la relació entre les seves opinions objecte de condemna i les seves opinions veritables. En la introducció del llibre afirmava que ell no atacava el Magisteri que té dret a ser respectat; ell es defensava contra les falses interpretacions. Aquest petit llibre —fina la introducció— «no és un crit de revolta, sinó una paraula de sinceritat».²⁵

22. RAURELL, «I Déu digné...» *La Paraula feta història*, 243.

23. Marius LEPIN, *Les Théories de M. Loisy. Exposé et critique*, Paris: Gabriel Beauchesne & Cie 1910, 231-232.

24. Alfred LOISY, *Autour d'un petit livre*, Paris: Alphonse Picard et Fils 1903, VIII.

25. Alfred LOISY, *Simplex Réflexions sur le Décret du Saint-Office Lamentabili Sane Exitu et sur l'Encyclique Pascendi Dominici Gregis*, Deuxième Édition, Ceffonds près Montier-en-Der (Haute Marne): Chez l'auteur 1908, 28.

Carolo Goosens, en la seva tesi doctoral sobre Loisy i Lagrange, defensada a la Gregoriana, conclou que el pensament de Loisy, en defensar la llibertat necessària de l'exegeta, rebutjava el deure de la crítica de sotmetre's a l'autoritat de l'Església, la qual no tenia dret a exigir una obediència incondicional quan es tractava de qüestions purament històriques. L'exegeta històric, davant una decisió del magisteri eclesiàstic, no podia deixar de constatar les realitats que s'imposaven a un examen lleial, perquè els fets són els fets, i l'anàlisi crítica de la Bíblia precedeix les consideracions de fe.²⁶ Els comentaris de Goosens mostren que es produí un xoc frontal de trens entre Loisy i el magisteri eclesial on ningú no aturà la màquina. En suma, transportant aquest enfrontament als nostres dies, volem creure que ambdós posicionaments serien més moderats: Loisy seria més matísat defensant l'exegesi crítica, i l'autoritat eclesial com a molt prohibiria les seves conferències en els edificis parroquials.

4. DE LA SOSPITA DE PIUS X A L'ACCEPTACIÓ DEL CONCILI VATICÀ II

El programa de renovació exegetica catòlica promogut per Lleó XIII quedà aturat amb Pius X. Els decrets de la Pontifícia Comissió Bíblica durant els anys 1907-1915 foren de caràcter estrictament conservador, i la posterior encíclica *Spiritus Paraclitus*, malgrat moderés el to, perllongà l'animadversió vers l'exegesi historicocrítica. Però l'aparició de *Divino Afflante Spiritu* capgirà la situació, obrint les portes de bat a bat i de manera convençuda a l'exegesi crítica, anticipant els fruits exegetics del Concili Vaticà II.²⁷

4.1. *Spiritus Paraclitus* (1920)²⁸

Benet XV substitueix Pius X després d'onze anys de papat. L'any 1920 promulgà *Spiritus Paraclitus*, una encíclica que continuà l'atenció per la qüestió

26. Carolo GOOSSENS, *La liberté de l'exégète-historien d'après Alfred Loisy et M.-J. Lagrange (1900-1910)*, [Excerpta ex dissertatione ad Lauream in Facultate Historiae Ecclesiasticae], Tilburg: Pontificia Universitas Gregoriana 1966, 66.

27. Cf. Valerio MANNUCCI, *La Biblia como Palabra de Dios. Introducción general a la Sagrada Escritura*, Bilbao: Desclée De Brouwer³1995, 261.

28. Cf. *Spiritus Paraclitus*, en <<http://w2.vatican.va/content/vatican/es.html>> [Consulta: 4-març-2016].

bíblica però amb arguments menys punyents, i evocant tothora com a eximi representant de l'exegesi catòlica a sant Jeroni, en l'escaiença dels 1500 anys de la seva mort. El document reflecteix els deu anys de funcionament del Pontifici Institut Bíblic, mostrant un pòsit de reflexió i de capacitat de diàleg amb els nous mètodes. No obstant això, continuen les reticències vers l'exegesi historicocrítica perquè fa trontollar la doctrina de la inspiració, l'eix central del document. Però l'avenç de l'exegesi crítica en el món catòlic és evident i rellevant si ho jutgem pel to de l'escrit, que passa del desdeny quasi visceral de la *Pascendi* a la crítica argumentada de *Spiritus Paraclitus*.

El document reconeix l'esforç dels qui utilitzen els «recursos de les ciències i de l'art crític» per resoldre les dificultats de la Sagrada Escripura, però sentència que «fracassaran lamentablement si desatenen les directrius del nostre predecessor i traspassen les barreres i els límits establerts pels Pares» (núm. 18). S'afirma que discrepen de la doctrina de l'Església «els qui pensen que les parts històriques de l'Escripura no es fonamenten en la veritat absoluta dels fets» (núm. 21). El debat del moment seria intents, car es senyala que els crítics fins i tot apel·len al magisteri de Lleó XIII i al mateix sant Jeroni.

L'escrit pontifici no només posa en entredit la crítica històrica, sinó que amb ella nega els gèneres literaris «amb els quals no pot compaginar-se l'íntegra i perfecta veritat de la paraula divina» (núm. 27). També s'exclama dels qui pensen que els evangelis són una elaboració de la vida de Jesús creada pels evangelistes; i se'ls respon parafrasejant sant Jeroni: «Que ningú tingui cap dubte que han succeït realment les coses que han estat escrites» (núm. 28). La voluntat de reedició de la Vulgata amb els criteris de crítica textual esdevé la resposta fàctica per circumscriure l'exegesi catòlica en l'àmbit de l'ortodòxia (núm. 34).

L'encíclica anima a no abandonar l'estudi de les Escripures, abordant-lo segons les directrius de Lleó XIII en la *Providentissimus Deus* i enviant membres escollits al Pontifici Institut Bíblic a formar-se adequadament (núm. 49). La cloenda del document fa una invitació als responsables del clergat que «s'atenguin escrupolosament a les prescripcions de l'encíclica *Providentissimus Deus* i de la present carta», obviant la menció de l'encíclica precedent, la *Pascendi* (núm. 66). Set anys després de *Spiritus Paraclitus* es fundava una seu adjunta del Pontifici Institut Bíblic a Jerusalem, per contrarestar intel·lectualment els treballs exegetics dels frares dominics de l'*École Biblique*.

4.2. *Divino Afflante Spiritu* (1943)²⁹

Benet XV esdevé un papa de transició entre Pius X i Pius XII des de la perspectiva de l'exegesi historicocrítica, o dit altrament: l'encíclica *Spiritus Paraclitus* és una transició entre *Pascendi* i *Divino Afflante Spiritu*, que es publicava vint-i-tres anys després de *Spiritus Paraclitus*. Oriol Tuñí la presenta així:

Pío XII publica lo que ha venido a llamarse la carta magna de los estudios bíblicos católicos, la encíclica *Divino Afflante Spiritu* (1943). Se publica para conmemorar los cincuenta años de la encíclica de León XIII y parece necesaria a causa de los inmensos progresos técnicos, arqueológicos e históricos realizados por la exégesis desde la citada encíclica *Providentissimus*.³⁰

Una dada que il·lustra l'aparició del document és que, des de 1930, el jesuïta Augustin Bea és el rector del Pontifici Institut Bíblic, acostant els programes d'estudi al mètode històric, i per tant assumint l'exegesi historicocrítica dins el centre formatiu. Ell i el dominic J. Voste, l'aleshores secretari de la Pontificia Comissió Bíblica, contribuïren en la redacció de l'encíclica, imprimint un canvi de perspectiva que abraçava els notables avenços de les ciències bíbliques.³¹ El to de l'escrit és eminentment positiu i confiat, congratulant-se de l'avenç catòlic en la ciència i l'ús de les Sagrades Escripures (núm. 10). L'encíclica commemora els 50 anys de la promulgació de *Providentissimus Deus*, i és expressiu que l'encíclica *Pascendi* no es citi enlloc i *Spiritus Paraclitus* només tres vegades.³²

Divino Afflante Spiritu és un cant a les aportacions fetes per l'exegesi historicocrítica durant els darrers 50 anys, aclamant les excavacions arqueològiques i les troballes de documents antics, celebrant la troballa i edició de còdexs primitius, lloant l'estudi exegètic dels Pares amb la finalitat d'«examinar amb més profunditat els oracles divins, il·lustrar-los amb més claredat i proposar-los amb major lucidesa» (núm. 11). La pretensió de l'encíclica s'expressa amb esperança convicció:

29. Cf. *Divino Afflante Spiritu* a <<http://w2.vatican.va/content/vatican/es.html>> [Consulta: 4-març-2016].

30. TUÑÍ VANCELLS, «Los estudios bíblicos en la Iglesia», 364.

31. RAURELL, «*I Déu digué...*». *La Paraula feta història*, 187.

32. «The new encyclical had, in fact, cited *Spiritus Paraclitus* only three times and one of those seemed to take Benedict's condemnation of "historical appearances" and reverse it» (FOGARTY, «The Catholic Church and Historical Criticism of the Old Testament», 258).

Amb aquestes lletres encícliques volem aconseguir que aquesta tasca no només perseveri amb constància, sinó que cada dia es perfeccioni i resulti més fecunda, posant el nostre esguard en mostrar a tothom el que resta per fer i amb quin esperit avui ha d'emprendre un exegeta catòlic tan gran i excels càrrec, i en donar un nou esperó i un nou ànim als operaris que treballen constantment en la vinya del Senyor (núm. 11).

El document valora i explica detalladament «aquest art que porta el nom de crítica textual» (núm. 13). Subratlla la contribució de la crítica històrica (núm. 22). Afirmar la necessitat absoluta de traslladar-se mentalment als temps bíblics captant els gèneres literaris dels relats (núms. 23-24); no ometent res de les aportacions arqueològiques, la història antiga i el coneixement de les antigues escriptures; tot per «conèixer més plenament i amb més gran llum la ment de l'autor sagrat» (núm. 25). Subratlla que afortunadament han passat aquells conflictes al voltant de la inspiració, antiguitat, integritat i fidelitat històrica dels llibres sagrats (núm. 27). No amaga que encara resten dificultats i greus problemes, però proclama amb resolució de no caure en el desànim perquè «els inicis van creixent a poc a poc i no poden recollir-se els fruits sinó després de molts treballs» (núm. 28). Amb aquesta frase, es reconeix que encara resta camí per fer, i que l'exegesi historicocrítica tot just arrelava en els estudis bíblics catòlics. En la part final del document hi ha un paràgraf digne d'emmarcar que beneeix amb delectació els estudiosos de la Bíblia:

A tots i cadascun d'aquells cultivadors de la Bíblia que són fills devots de l'Església i obeeixen fidelment les seves doctrines i normes, no només els felicitem amb ànim paternal per haver estat escollits i cridats a càrrec tan excels, sinó que també els donem nou alè perquè continuïn complint cada dia amb forces renovades, amb tot afany i amb tota cura l'obra feliçment començada. Excels càrrec diem, ¡Què hi ha, en efecte, més sublim que escrutar, explicar, proposar als fidels, defensar contra els infidels la mateixa paraula de Déu, donada als homes per inspiració de l'Esperit Sant? (núm. 34).

4.3. *Dei Verbum* (1965)³³

Amb *Divino Afflante Spiritu* Pius XII senyalà un trajecte sense retorn: la progressiva implementació de l'exegesi historicocrítica en la recerca bíblica catò-

33. Cf. *Dei Verbum*, en <<http://w2.vatican.va/content/vatican/es.html>> [Consulta: 4-març-2016].

lica, que assolí un punt àlgid amb la constitució apostòlica *Dei Verbum* (1965), una de les quatre que promulgà el Concili Vaticà II i que signà Pius VI. Havien passat vint-i-dos anys de la darrera encíclica (*Divino Afflante Spiritu*), i encara cuejava la suspensió de dos anys sense ensenyar als professors Zerwick i Lyonnet (1962-64) del Pontifici Institut Bíblic, denunciats pels professors del Lateranum Romeo i Spadafora.³⁴

Dei Verbum no és cap reflexió eclesial sobre l'exegesi historicocrítica, però els seus postulats l'afecten de manera directa i positiva pel tractament que dóna a la revelació, la Tradició i la inspiració. L'escrit conté una brillant exposició dogmàtica sobre la revelació divina, per tant, el to i el llenguatge del document és més teològic i circumscrit que l'encíclica *Divino Afflante Spiritu*.

En primer lloc, sense oblidar la gran contribució sobre la revelació, destaquem la magnífica aportació sobre els lligams mutus entre Tradició i Escriptura, «estretament unides i compenetrades»; i que «cal acollir i venerar l'una i l'altra, amb idèntica adhesió i reverència.» (núm. 9).³⁵ No obstant l'equiparació, el tema clau i més delicat era definir el paper del magisteri de l'Església, que el document assenyala amb termes magistralment inclusius, afirmant que «aquest magisteri no està per damunt de la paraula de Déu, sinó que la serveix, tot ensenyant només allò que ha estat transmès» (núm. 10).³⁶ Els nous aires conciliars es respiren a pleret amb el següent paràgraf, digne de ser emmarcat en els departaments de Bíblia de totes les facultats teològiques:

És clar, doncs, que la sagrada Tradició, la sagrada Escriptura i el magisteri de l'Església, per disposició sapientíssima de Déu, estan tan units i conjuntats entre ells que no poden subsistir independentment. Tots plegats, cadascun a la seva manera i sota l'acció d'un mateix Esperit Sant, contribueixen eficaçment a la salvació de les ànimes (núm. 10).

Comptat i debatut, el gran obstacle perquè el catolicisme assumís l'exegesi historicocrítica era trobar-li el seu estatus respecte el magisteri eclesial, i *Dei Verbum* subministrava un discurs teològic conciliador i aglutinant, que encai-

34. Cf. Maurice GILBERT, *L'institut biblique pontifical: un siècle d'histoire (1909-2009)*, Roma: Pontificio Istituto Biblico, 2009.

35. Cf. E. CORTÈS – A. PUIG I TÀRRECH – J. O. TUÑÍ I VANCELLS, «La significació de la Constitució conciliar *Dei Verbum* cinquanta anys després» en A. PUIG I TÀRRECH (ed.), *Relectures de l'Escriptura a la llum del Concili Vaticà II (I)*. «La vinya» (Scripta Bíblica 14), Tarragona – Montserrat: Associació Bíblica de Catalunya – Facultat de Teologia de Catalunya – Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2014, 11-43, 20-26.

36. Cf. *Ibid.*, 26-30.

xà de manera definitiva l'exegesi historicocrítica dins els rails de l'ortodòxia catòlica.

Amb aquest marc teològic eixamplat i eixamplador, i potser intencionadament poc definit, l'escrit pontifici inclou referències als gèneres literaris citats com assumidíssims: «Si es vol descobrir la intenció dels autors sagrats, cal tenir en compte, entre altres coses, els gèneres literaris» (núm. 12). També es condensa en un paràgraf el que titulem com «l'estatut de l'exegeta catòlic»:

La sagrada Escripura ha de ser llegida i interpretada amb el mateix Esperit amb què fou escrita per tal de descobrir així el sentit exacte dels textos sagrats. Per tant, cal fixar-se, amb una igual diligència, a escatir el contingut i la unitat de tota la sagrada Escripura, tenint en compte la Tradició viva de tota l'Església i l'analogia de la fe. Pertoca als exegetes d'investigar, segons aquestes regles, a fi d'entendre i exposar més profundament el sentit de la sagrada Escripura. Així, amb estudis previs, anirà madurant el judici de l'Església. Perquè tot el que fa referència a la interpretació de l'Escripura està sotmès en última instància al judici de l'Església, la qual ha rebut el diví manament i el ministeri de conservar i d'interpretar la paraula de Déu (núm. 12).

Si *Divino Afflante Spiritu* va ser el pòrtic d'entrada a nous temps per a l'exegesi catòlica, *Dei Verbum* esdevé l'hàbitat natural de la recerca exegetica historicocrítica. L'encíclica *Pascendi* resta com un document oblidat i no mencionat; *Spiritus Paraclitus* és citada tres vegades per referir-se a sant Jeroni, a qui s'havia dedicat l'encíclica. El jurament antimodernista s'abolirà dos anys després de la promulgació de *Dei Verbum*, i es compleix esplèndidament la predicció de Lagrange que dins el món catòlic serà possible estudiar la Sagrada Escripura amb rigor científic i mantenir-se fidel als postulats eclesials.³⁷ Talment com *Divino Afflante Spiritu* encoratjava els exegetes catòlics d'aquell moment, així mateix ho fa *Dei Verbum*, potser de manera més circumscrita (no oblidem que és una declaració dogmàtica), però igualment positiva i esperançada:

A més, cal que els exegetes catòlics i tots els altres estudiosos de la sagrada teologia, col·laborant zelosament, treballin, sota la vigilància del magisteri sagrat, per investigar i explicar amb mitjans adequats la sagrada Escripura. Així el major nombre de ministres de la paraula divina podran oferir amb fruit al poble de Déu

37. «Tous les catholiques croient cette conciliation possible; l'avenir la montrera réalisée» (Marie Joseph LAGRANGE, *La méthode historique* [Études Bibliques (petit format) 1], Paris: Librairie Victor Lecoffre, 1904, XIX-XX).

l'aliment de les Escriptures, que il·lumina la intel·ligència, enforteix les voluntats i abraça els cors dels homes en l'amor de Déu. El sagrat Concili encoratja els fills de l'Església dedicats als estudis bíblics, perquè amb energies sempre renovades, continuïn duent a terme amb tot l'esforç la tasca feliçment començada, d'acord amb el sentir de l'Església (núm. 23).

5. DE L'ACCEPTACIÓ CONVENÇUDA DE JOAN PAU II A L'ACCEPTACIÓ CRÍTICA DE BENET XVI

5.1. *La Interpretació de la Bíblia en l'Església (1993)*³⁸

Un dels primers fruits conciliars de l'àmbit bíblic fou la reorganització de la Pontifícia Comissió Bíblica amb el Motu Proprio *Sedula cura* (1971), substituint l'inicial grup cardenalici amb algun expert de suport per un ampli grup d'exegetes competents presidits per un cardenal. Aquest canvi abonava un terreny nou amb la voluntat de donar bons fruits exegetics. La fruita madura i madurada de la nova comissió bíblica arribà uns vint anys després amb el document *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*, publicat l'any 1993, en ple papat de Joan Pau II, amb Joseph Ratzinger de president i Albert Vanhoye de secretari.³⁹ El document fou ràpidament traduït al català pels entusiastes exegetes catòlics i amb una llarga presentació de Frederic Raurell. En la introducció del document, l'aleshores cardenal Ratzinger senyalava el camí fresat. Mencionava a Lleó XIII i *Providentissimus Deus*, a Pius XII i *Divino Afflante Spiritu*, i *Dei Verbum* de Pau VI; però obviava l'encíclica *Pascendi* de Pius X i *Spiritus Paraclitus* de Benet XV. De fet, el document apareixia per commemorar el centenari de *Providentissimus* i el cinquantenari de *Divino Afflante*.

Abordant el document, l'apartat «Mètodes i aproximacions per a la interpretació» (30 pp.), concedeix el primer lloc als mètodes historicocrítics dedicant-los vuit pàgines en exclusiva, essent l'únic mètode exegetic que mereix la qualificació de «mètode indispensable per a l'estudi científic del sentit dels textos antics».⁴⁰ En l'apartat «Mètode historicocrític», s'explica la història afirmant que «el mètode historicocrític ha adquirit per això una importància

38. PONTIFÍCIA COMISSIÓ BÍBLICA, *La Interpretació de la Bíblia en l'Església. Presentació de Frederic Raurell*, Barcelona: Claret 1994.

39. Josep Ratzinger presidí la comissió dels anys 1982 a 2005 i Albert Vanhoye en fou secretari els anys 1990-2001, però en formava part des de l'any 1985.

40. PONTIFÍCIA COMISSIÓ BÍBLICA, *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*, 45.

de primer ordre». ⁴¹ Definint els «Principis» històric i crític del mètode, s'afirma amb natural convicció quelcom determinant: que l'exegesi historicocrítica permet «copsar millor el contingut de la revelació divina». ⁴² En la «Descripció» del mètode, es ressenyen les etapes del seu recorregut: crítica textual, anàlisi lingüística, crítica literària, crítica dels gèneres, crítica de les tradicions, crítica de la redacció que fa el salt de la diacronia a la sincronia. ⁴³ En l'apartat «Avaluació», aquesta és eminentment positiva, qüestionant només que «segurament l'ús clàssic del mètode historicocrític manifesta límits». ⁴⁴ Seguint amb les avaluacions, defensa l'estudi diacrònic perquè «resta indispensable per a fer copsar el dinamisme històric que anima la Sagrada Escrip-tura i per a manifestar-ne la rica complexitat». ⁴⁵ Mencionant de nou els abusos historicistes de la primitiva exegesi historicocrítica, ho reconduïx advertint a l'exegesi sincrònica de no caure en el mateix error:

A la tendència historicista que s'ha pogut retreure a l'antiga exegesi historicocrítica, cal que no segueixi l'excés invers, el d'un oblit de la història, per part d'una exegesi exclusivament sincrònica. ⁴⁶

Després de les pàgines dedicades a l'exegesi historicocrítica, s'aborden els nous mètodes incorporats a l'estudi bíblic que utilitzen una metodologia sincrònica: són l'anàlisi retòrica, l'anàlisi narrativa i l'anàlisi semiòtica (o estructuralisme). ⁴⁷ En un altre nivell, apareixen altres aproximacions només a tall de complements exegetics, però mai substituïnt el citats mètodes. Les anomena «aproximacions» i les divideix en:

- a) Basades en la tradició: l'aproximació canònica, l'aproximació segons la tradició jueva, l'aproximació per la història dels efectes del text.
- b) Per les ciències humanes: l'aproximació sociològica, l'aproximació per l'antropologia cultural, les aproximacions psicològiques i psicoanalítiques.
- c) Contextuals: aproximació alliberacionista, aproximació feminista. ⁴⁸

41. *Ibíd.*, 47.

42. *Ibíd.*, 48.

43. *Ibíd.*, 48.

44. *Ibíd.*, 49.

45. *Ibíd.*, 50.

46. *Ibíd.*, 50.

47. *Ibíd.*, 50-57.

48. *Ibíd.*, 57-72.

La cloenda de l'apartat «Mètodes i aproximacions per a la interpretació» es dedica curiosament a la lectura fonamentalista, que qualifica sense embuts «d'una forma de suïcidi del pensament».⁴⁹

En síntesi, *La Interpretació de la Bíblia en l'Església* significa no només la consolidació de l'exegesi historicocrítica en la parcel·la catòlica dels estudis bíblics, sinó definir el seu caràcter d'imprescindible per a un estudi aprofundit de l'Esriptura. El document també resta obert i a l'expectativa dels nous mètodes exegètics i les aproximacions hermenèutiques, que no substitueixen els mètodes historicocrítics sinó que els complementen i els arrodoneixen, oferint més diversitat en la interpretació del text.

5.2. *El poble jueu i les seves Sagrades Esriptures en la Bíblia cristiana* (2001)⁵⁰

Vuit anys després de *La Interpretació de la Bíblia en l'Església* apareix un nou document de l'era Joan Pau II: *El poble jueu i les seves Sagrades Esriptures en la Bíblia cristiana* (2001). Aquesta nova publicació de la Pontifícia Comissió Bíblica és un altre fruit evident de l'exegesi historicocrítica, que connecta de forma natural amb la riquíssima tradició jueva sobre la Sagrada Esriptura, amb la qual la tradició cristiana comparteix de forma plena l'Antic Testament i també el batec del Nou. El document conté una «Presentació» escrita amb notable intensitat per Joseph Ratzinger, escrivint un magnífic paràgraf on reconeix la victòria de l'exegesi historicocrítica per fonamentar el cristianisme:

Amb la victòria de l'exegesi historicocrítica, va semblar que la interpretació cristològica de l'Antic Testament, iniciada pel mateix Nou Testament, havia fracassat. Això, com hem vist, no és una qüestió històrica de detall, sinó que amb això es posen a debat els mateixos fonaments del cristianisme. Per això també queda clar perquè ningú no ha volgut seguir la proposta de Harnack de procedir finalment al comiat de l'Antic Testament, que Marció havia emprès massa d'hora. El que restaria, el nostre Nou Testament, fóra cosa sense sentit. El Document de la Pontifícia Comissió Bíblica que aquí presentem diu sobre això: «Sense l'Antic Testament, el

49. *Ibid.*, 75.

50. PONTIFICIA COMISSIÓ BÍBLICA, *El poble jueu i les seves Sagrades Esriptures en la Bíblia cristiana*, Barcelona: Claret 2002.

Nou Testament seria un llibre indesxifrable, una planta privada de les seves arrels i destinada a assecar-se» (núm. 84).⁵¹

Aquest paràgraf resumeix, al nostre entendre, les intencions del document, on l'exegesi historicocrítica esdevé bàsica per posar al lloc que li correspon el tradicionalment desdenyat Antic Testament per la tradició cristiana. Abordant el tema del sentit literal de l'Esriptura reconegut com el més fonamental a partir de sant Tomàs d'Aquino, s'afirma que «l'estudi crític de l'Antic Testament ha anat cada vegada més en aquesta direcció i ha desembocat en la supremacia del mètode historicocrític».⁵² Quan menciona la interpretació cristiana de l'Antic Testament també afirma que «lluny d'excloure l'exegesi historicocrítica, més aviat l'exigeix».⁵³ Comentant els relats bíblics de l'Antic Testament contemplats avui dia com a moralment inadmissibles per la seva crueltat, afirma que cal entendre'ls en el seu context històric i literari.⁵⁴ En definitiva, es tracta d'ajudar-se de l'exegesi historicocrítica, que ha contribuït decididament a aquesta sintonia amb la tradició jueva, injustament trencada. Per això la darrera conclusió del document rebla el clau dient:

En el passat, en certes èpoques i en certs llocs, la ruptura entre el poble jueu i l'Església de Jesucrist de vegades ha pogut semblar total. A la llum de les Esriptures es veu que això no hauria d'haver passat mai. Ja que una ruptura total entre l'Església i la Sinagoga és una contradicció amb la Sagrada Esriptura.⁵⁵

5.3. *Verbum Domini* (2010)⁵⁶

Verbum Domini, signada per Benet XVI l'any 2010, no és un document d'àmbit bíblic, sinó una exhortació apostòlica postsinodal adreçada a bisbes, clergues, consagrats i laics sobre la paraula de Déu en la vida i missió de l'Església. El document és el fruit de la XII Assemblea General Ordinària del Sínode dels Bisbes, celebrat al Vaticà l'octubre de 2008, tractant el tema «La Paraula de Déu en la vida i en la missió de l'Església». Tot i ser un document teològic

51. *Ibíd.*, 8-9.

52. *Ibíd.*, 40.

53. *Ibíd.*, 43.

54. *Ibíd.*, 159.

55. *Ibíd.*, 157.

56. Josep URDEIX (ed.), *La Paraula del Senyor: exhortació apostòlica postsinodal «Verbum Domini»*, Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica 2010.

i pastoral, es reconeix el benefici de l'exegesi historicocrítica i dels nous mètodes exegetics en la vida de l'Església, i ho proclama amb èmfasi:

En primer lloc, cal reconèixer el benefici aportat per l'exegesi historicocrítica a la vida de l'Església, així com a altres mètodes d'anàlisi del text desenvolupats recentment. Per a la visió catòlica de la Sagrada Escripura, l'atenció a aquests mètodes és imprescindible i va lligada al realisme de l'Encarnació: «Aquesta necessitat és la conseqüència del principi cristià formulat en l'Evangeli de sant Joan: "Verbum caro factum est" (Jn 1,14). El fet històric és una dimensió constitutiva de la fe cristiana. La història de la Salvació no és una mitologia, sinó una història veritable, i per tant cal estudiar-la amb els mètodes de la investigació històrica seriosa.» Així doncs, l'estudi de la Bíblia exigeix el coneixement i l'ús apropiat d'aquests mètodes d'investigació (núm. 32).

L'exhortació postsinodal fa un repàs concís, precís, lúcid de l'evolució del magisteri de l'Església respecte els estudis bíblics, mencionant Lleó XIII i la *Providentissimus Deus* amb el «mèrit de protegir la interpretació catòlica de la Bíblia dels atacs del racionalisme, però sense refugiar-se per això en un sentit espiritual desconnectat de la història» (núm. 33). Oblidant Pius X i l'encíclica *Pascendi*, a Benet XV i *Spiritu Paraclito*, menciona Pius XII i la *Divino Afflante Spiritu*, que «s'enfrontava als atacs dels defensors d'una exegesi anomenada mística, que rebutjava qualsevol aproximació científica» (núm. 33). S'explica que ambdues encíclicues maldaren per no separar l'humà del diví, la recerca científica i la mirada de fe, el sentit literal i el sentit espiritual de l'Escripura; un equilibri manifestat també en *La Interpretació de la Bíblia en l'Església* (núm. 33).

A partir d'aquí l'escrit pontifici fa un salt metodològic significatiu, que coincidirà amb l'opció hermenèutica dels dos darrers documents de la Pontificia Comissió Bíblica. Ho trobem en l'apartat «L'hermenèutica bíblica conciliar: una indicació que cal seguir» (núm. 34). En ell es comenta de manera detallada *Dei Verbum* 12, reproduint el fragment del text conciliar i afegint en l'apartat «1)» una frase escrita parcialment en lletra cursiva. Nosaltres la subratllem per facilitar l'atenció:

Per una banda, el Concili subratlla com a elements fonamentals per a captar el sentit pretès per l'hagiògraf l'estudi dels gèneres literaris i la contextualització. I, per altra banda, havent-se d'interpretar en el mateix Esperit en què va ser escrita, la Constitució dogmàtica assenyala tres criteris bàsics per tenir en compte la dimensió divina de la Bíblia: 1) Interpretar el text considerant la unitat de tota l'Escripura, això s'anomena avui «exegesi canònica»; 2) tenir present la Tradició viva de tota l'Església, i, finalment, 3) observar l'analogia de la fe. «Només on s'apli-

quen els dos nivells metodològics —l'historicocrític i el teològic— es pot parlar d'una exegesi teològica, d'una exegesi adequada a aquest llibre».

L'afegit *exegesi canònica* prové de la intervenció de Benet XVI en la XIV Congregació General del Sínode (14 octubre 2008).⁵⁷ El document de la Pontifícia Comissió Bíblica *Bíblia i moral*, aparegut discretament dos anys abans d'aquesta exhortació postsinodal, parlava diverses vegades de formulació canònica, d'aproximació canònica, de dimensió canònica, de perspectiva canònica, però mai d'exegesi canònica.⁵⁸ *Verbum Domini* l'anomena mètode exegètic quan el document *La Interpretació de la Bíblia en l'Església* la considera només una aproximació hermenèutica.

Finint *Dei Verbum* 12, es cita els dos criteris restants d'interpretació bíblica: tenir present la Tradició viva de tota l'Església i observar l'analogia de la fe. Com a corollari dels tres criteris, *Verbum Domini* segueix citant la mencionada intervenció papal en el Sínode: «Només on s'apliquen els dos nivells metodològics —l'historicocrític i el teològic— es pot parlar d'una exegesi teològica, d'una exegesi adequada a aquest llibre». Aquesta afirmació, que al nostre parer és excessivament dualista, vol subratllar que després d'haver aprofundit a cor què vols la metodologia historicocrítica, cal fer els mateixos esforços per construir una teologia adient dels textos bíblics:

Els Pares sinodals han afirmat amb raó que el fruit positiu de l'ús de la investigació historicocrítica moderna és innegable. Però, mentre l'exegesi acadèmica actual, també la catòlica, treballa a un gran nivell pel que fa a la metodologia historicocrítica, també amb les seves integracions més recents cal exigir un estudi anàleg de la dimensió teològica dels textos bíblics, per tal que progressi l'aprofundiment, d'acord amb els tres elements indicats per la Constitució dogmàtica *Dei Verbum* (núm. 34).

57. «1) interpretare il testo tenendo presente l'unità di tutta la Scrittura; questo oggi si chiama esegesi canonica; al tempo del Concilio questo termine non era stato ancora creato, ma il Concilio dice la stessa cosa: occorre tener presente l'unità di tutta la Scrittura» (Nikola ETEROVIĆ (ed.), *La Parola di Dio nella vita e nella missione della Chiesa. XII Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi. Esortazione Apostolica postsinodale «Verbum Domini»*, Roma: Lateran University Press 2011, 421-423).

58. Armand Puig, comentant el terme «exegesi canònica» de *Verbum Domini* 34, precisa que no s'ha de confondre amb el que expressen autors com B. S. Childs o P. Grelot. Generalitzant diu: «Aquesta precisió assenyalava la direcció que ha d'emprendre una exegesi catòlica coherent amb la pròpia Tradició: tenir present tot el cànon de les Escriptures» (Armand PUIG, «L'hermenèutica de l'Escriptura. Estudi de *Dei Verbum* 12», *RCatT* 39/1 [2014] 153-197, 168).

Aquest nou paràgraf del document, que segueix l'anterior, reconeix l'exegesi historicocrítica i el seu gran nivell de treball, però afegint «amb les seves integracions més recents». Això al·ludeix inequívocament a l'aproximació canònica (*exegesi canònica* segons el document) que permetrà un progrés en la interpretació del text sagrat. Aquests dos paràgrafs de *Verbum Domini* expressen, de forma incipient i discreta una deriva magisterial per l'aproximació canònica. El document *Bíblia i moral* de l'any 2008 ja ho havia fet, i també ho farà *Inspiració i veritat de la Sagrada Escripura* que apareixerà l'any 2014.

5.4. Els pròlegs de Benet XVI a l'obra Jesús de Natzaret (2007 i 2011)⁵⁹

Benet XVI, en el pròleg del primer volum de *Jesús de Natzaret*, dedicà uns paràgrafs als mètodes historicocrítics que suscitaren dues reaccions oposades: enardint els detractors de l'exegesi crítica conciliar que s'empararen sota el paraigua de les opinions papals, i sulfurant exegetes historicocrítics catòlics.⁶⁰ Els arguments d'aquest pròleg s'utilitzaren esbiaixadament en no poques reunions i aules de la quotidianitat formativa catòlica per aixecar banderes papals contra l'exegesi historicocrítica.⁶¹

El primer pròleg (2007) és un escrit molt intel·ligent. El papa Ratzinger l'inicia citant les crítiques que Rudolf Schnackenburg, prestigiós exegeta alemany, dedica a l'exegesi científica malgrat es sentís obligat a utilitzar-la. Seguidament, explica les orientacions metodològiques dels dos documents més recents de la Pontifícia Comissió Bíblica, *La Interpretació de la Bíblia en l'Església* i *El poble jueu i les seves Sagrades Escripures en la Bíblia cristiana*. Reconeix que el mètode històric «és i roman una dimensió irrenunciable», que «és la fe mateixa que ho demana» i ho repeteix: «El mètode historicocrític —ho tornaré a dir— roman una eina irrenunciable en raó de la mateixa estructura de la fe cristiana».⁶² Però afegeix que amb aquest mètode no s'aca-

59. Joseph RATZINGER – BENET XVI, *Jesús de Natzaret. Primera part. Del baptisme en el Jordà fins a la transfiguració*, Barcelona: Claret 2007; *Jesús de Natzaret. Segona part. De l'entrada a Jerusalem a la resurrecció*, Barcelona: Claret 2011.

60. Un exemple proper és l'article que Frederic Raurell publicà en la Revista Catalana de Teologia poc després: Frederic RAURELL, «Mètode d'aproximació de la Bíblia en el Jesús de Natzaret de Joseph Ratzinger / Benet XVI», *RCatT* 32/2 (2007) 435-458.

61. Cf. Agustí BORRELL, «Mètodes i lectures de la Bíblia a la llum del Concili Vaticà II», *RCatT* 39/1 (2014) 199-216, 209.

62. RATZINGER, *Jesús de Natzaret. Primera part*, 8-9.

ba tota la feina d'interpretació, i que cal reconèixer els límits del mètode historicocrític que fan veure la necessitat d'altres mètodes complementaris. D'aquí prové el terme «exegesi canònica» i l'afirmació que:

L'exegesi canònica —llegir cada text bíblic com a part d'un tot— és una dimensió essencial d'interpretar la Bíblia que no està en contradicció amb el mètode historicocrític. Més aviat és continuació seva orgànica que va a raure a la teologia pròpiament dita.⁶³

Un any després es publica el document *Bíblia i moral* de la Pontifícia Comissió Bíblica (2008), que assaja l'ús de l'aproximació canònica (no li diu exegesi) per extreure una valoració moral de les Escripures, però sense oblidar els mètodes historicocrítics. Aquell mateix any es celebra el Sínode de bisbes sobre la Paraula de Déu en la vida i missió de l'Església, on Benet XVI intervé comentant *Dei Verbum* 12 i anunciant l'exegesi canònica, una aportació que recollirà l'exhortació postsinodal *Verbum Domini* 34, també sense oblidar el referent de l'exegesi historicocrítica.

L'any 2011, Benet XVI publica el segon volum de *Jesús de Natzaret*, i aprofita de nou el pròleg per dedicar un paràgraf breu i contundent a la interpretació historicocrítica, que ara avalua com esgotada:

Una cosa em sembla clara: en dos-cents anys de treball exegètic, la interpretació historicocrítica ha donat ja tot allò essencial que havia de donar. Si la interpretació científica de l'Escriptura no es vol esgotar en contínues noves hipòtesis i esdevenir teològicament irrellevant, ha de fer un nou pas metodològic i s'ha de reconèixer, de bell nou, com a disciplina teològica sense renunciar al seu caràcter històric. Ha d'aprendre que l'hermenèutica positivista de la qual deriva no és expressió de la raó exclusivament vàlida que definitivament s'ha trobat a si mateixa, sinó que constitueix una determinada forma de racionalitat històricament condicionada, capaç de correcció i d'integracions i necessitada d'aquestes. Tal exegesi ha de reconèixer que una hermenèutica de la fe, degudament desenvolupada, és adequada al text i que es pot enllaçar, en un tot metodològic, amb una hermenèutica històrica conscient dels seus límits.⁶⁴

Aquest fragment de Benet XVI continua, i conclou que l'exegesi patristica és l'exemple d'aquesta hermenèutica històrica que ell propugna, expressant que el seu llibre procura fer aquest enllaç, que no és més que aplicar els fona-

63. *Ibid.*, 12.

64. RATZINGER, *Jesús de Natzaret. Segona part*, 6.

ments metodològics que formulà *Dei Verbum* 12 per a l'exegesi, «cosa que fins ara, per desgràcia, a penes s'ha fet».⁶⁵

En suma, com Benet XVI finia el primer pròleg dient «tothom és lliure de contradir-me»,⁶⁶ opinem que la seva visió dels mètodes historicocrítics és massa freda i reduccionista, circumscribint-la a una tasca específicament analítica i convertint l'exegeata en una mena de robot sense entranyes i, el més important, sense fe.

6. UN CANVI DE REGISTRE VERS L'APROXIMACIÓ CANÒNICA

Encoratjats pel document *Verbum Domini*, podríem canviar el títol d'aquest apartat per «Un canvi de registre vers l'exegesi canònica», però optem pel terme «aproximació canònica» que es menciona i explica en *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*. Hem alterat l'ordre cronològic dels documents per, en primer lloc, agrupar les dues darreres aportacions de la Pontifícia Comissió Bíblica; i en segon lloc, per constatar millor l'opció exegetica per l'aproximació canònica, estrenada en el document *Bíblia i moral*, agombolada per Benet XVI en diferents intervencions, anunciada sigil·losament per *Verbum Domini*, i repetida en el document *Inspiració i veritat de la Sagrada Escrip-tura*.

6.1. *Bíblia i moral. Arrels bíbliques del comportament cristià (2008)*⁶⁷

L'aparició de *Bíblia i moral. Arrels bíbliques del comportament cristià*, publicat per la Pontifícia Comissió Bíblica l'any 2008, és el primer assaig pontifici de l'aproximació canònica. Com consta en el pròleg del document —escrit pel cardenal Levada— es tracta d'un encàrrec del president precedent, el cardenal Ratzinger. Publicat *El poble jueu i les seves Sagrades Escrip-tures* (2001), l'any següent s'iniciava l'estudi dels lligams entre Bíblia i moral amb un canvi de membres en la comissió bíblica.⁶⁸

65. *Ibid.*, 7.

66. RATZINGER, *Jesús de Natzaret. Primera part*, 16.

67. Cf. <http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/pcb_index_sp.htm>[Consulta: 4-març-2016].

68. Els membres entrants l'any 2002 van ser: Aletti, Artus, Barriola, Cortes, Dohmen, Farkasfalvy, Pereira, Senior, Stock, Trevijano, Zesati. Deixaven la comissió l'any 2001: Beutler, Briend, Buetubela, Fuchs, Levoratti, Loza Vera, Raja, Ruppert, Schenker, Vanhoye i Vesco.

La seva publicació, sis anys després (2002-2008), no desvetllà ni aclamacions ni crítiques, i podem considerar el document una temptativa prudent, una provatura discreta d'assaig hermenèutic. Consultant l'exhaustiu catàleg en línia de la biblioteca de *l'École Biblique* de Jerusalem, els articles que ha suscitat l'escrit pontifici es poden comptar sobradament amb els dits d'una mà. El mateix document expressa la modèstia de la seva incursió (núm. 3), afirmant que no pretén substituir filòsofs ni moralistes, sinó situar la moral cristiana en l'horitzó més ampli de l'antropologia i la teologia bíblica; així mateix donar criteris metodològics per respondre a les realitats morals delicades (núm. 3). El seu final no sembla molt convençut de l'interès que aquest pugui desvetllar:

Pensem també que una reflexió com la nostra, *si suscita algun interès*, podria ajudar pastors i teòlegs a trobar *estratègies mediàtiques* apropiades perquè l'ensenyament moral de l'Església sigui percebut sota un aspecte positiu i en tota la seva riquesa (núm. 161).

Insistim de no fer cap anàlisi dels documents que citem, només mostrar el tractament que donen a l'exegesi historicocrítica. *Bíblia i moral* aclareix de bell principi, en l'explicació dels seus objectius, el canvi d'instrument exegetíc (que *Verbum Domini* proposarà dos anys després):

Des del punt de vista del mètode, sense deixar de costat el mètode historicocrític, inevitable per molts motius, ens ha semblat útil, pels fins de la nostra exposició, privilegiar amb nitidesa l'aproximació canònica de les Escriptures (núm. 3).

El redactat utilitza algunes vegades l'adjectiu canònic i canònica, afirmant que una lectura crítica dels textos contempla, «en primer lloc i abans que res, la dimensió canònica» (núm. 151). Aquesta proclama tan convençuda i tan solemne permet entendre el que s'estava coent en el Sínode de bisbes sobre la Paraula de Déu el mateix any que apareix *Bíblia i moral*, i que dos anys després afirmarà *Verbum Domini* 34: «Interpretar el text considerant la unitat de tota l'Escriptura, això s'anomena avui *exegesi canònica*»; com si qualsevol dels mètodes exegetics o les altres aproximacions com la canònica no tinguessin present la unitat de tota l'Escriptura.

Bíblia i moral adopta l'aproximació canònica, però no pot prescindir dels postulats de l'exegesi historicocrítica per defensar que, en matèria de moral i en qualsevol altre àmbit, l'Església desaprova la utilització fonamentalista de l'Escriptura «aïllant un precepte bíblic del seu context històric, cultural i literari» (núm. 154). Altres al·lusions — presents des del mateix pròleg —, a la

dimensió històrica de l'Esriptura i de la moral, així com referències als aspectes i formes literàries del text, demostren que el substrat historicocrític es manté en el document malgrat la deriva vers l'aproximació canònica.⁶⁹

6.2. *Inspiració i veritat de la Sagrada Esriptura* (2014)⁷⁰

El darrer document de la Pontifícia Comissió Bíblica —*Inspiració i veritat de la Sagrada Esriptura. La Paraula que ve de Déu i parla de Déu per salvar el món*— apareix l'any 2014 amb el papa Francesc, però el segell és innegablement de Benet XVI, que encarregà l'estudi a la comissió bíblica a través del cardenal Levada l'any 2009. La comissió treballà i discutí el tema en les assemblees plenàries dels anys 2009-2013.⁷¹ La introducció general al document cita l'exhortació postsinodal *Verbum Domini*, subratllant que la inspiració i la veritat són dos conceptes clau per a una hermenèutica eclesial de les Sagrades Esriptures.⁷²

La traducció catalana de *Inspiració i veritat de la Sagrada Esriptura* conté un proemi de Núria Calduch, professora d'exegesi a la Gregoriana. Presentant el document —malgrat estigués redactat quan ella s'incorporà a la Pontifícia Comissió Bíblica l'any 2014—, explica que l'objectiu de l'escrit és «analitzar problemàtiques difícils, indicar un possible itinerari hermenèutic, suscitar ulteriors reflexions, invitar al diàleg entre experts...».⁷³ El prefaci del cardenal Müller, president de la comissió, fa un aclariment rellevant:

El present document de la Comissió Bíblica no constitueix una declaració oficial del Magisteri de l'Església sobre el tema, ni pretén exposar una doctrina completa sobre la inspiració i sobre la veritat de la Sagrada Esriptura, sinó solament repor-

69. «L'aproximació canònica és descrita com un principi des de dins de l'esquelet explícit de la fe, com una temptativa de solucionar les debilitats del mètode historicocrític completant-lo (que no substituïnt-lo!), i com un desig de fer útils per a la teologia els resultats de l'exegesi» (Joaquim MALÉ RIBERA, «*Que el lector ho compregui*» (Mc 13,14). *Com cal llegir la Bíblia en l'Església catòlica? Diàleg entre la "Interpretació de la Bíblia en l'Església" i l'exhortació apostòlica "Verbum Domini"*», Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica 2012, 88).

70. PONTIFÍCIA COMISSIÓ BÍBLICA, *Inspiració i veritat de la Sagrada Esriptura. La Paraula que ve de Déu i parla de Déu per salvar el món*, Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica 2015.

71. Juan Miguel DÍAZ RODELAS, «Presentación general», en Ignacio CARBAJOSA – Juan Miguel DÍAZ RODELAS – Enrique SANZ GIMÉNEZ-RICO, «Descripción y valoración del documento de la Pontifícia Comisión Bíblica "Inspiración y verdad de la Sagrada Escritura" (2014)», *Estudios Bíblicos* 73/1 (2015) 285-302, 286.

72. PONTIFÍCIA COMISSIÓ BÍBLICA, *Inspiració i veritat de la Sagrada Esriptura*, 19.

73. *Ibíd.*, 12.

tar els resultats d'un atent estudi exegetíc dels textos bíblics sobre la seva provenença de Déu i la seva veritat. Les conclusions són ara ofertes a les altres disciplines teològiques per ser completades i aprofundides segons els propis punts de vista.⁷⁴

Quant a la temàtica que ens ocupa, l'exegesi historicocrítica, l'escrit reconeix el progrés aconseguit amb les seves descobertes, que respecte a la inspiració i la inerrància, ha permès captar que els escriptors bíblics reflecteixen els límits dels seus coneixements personals, a més dels de la seva època i cultura (núm. 63).⁷⁵ També, explicant la història de la salvació, que comprèn totes les parts de l'Antic i del Nou Testament, diu que l'exegeata ha de saber trobar el valor de cada incís «per mitjà dels diversos mètodes descrits en el document de la Pontifícia Comissió Bíblica *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*» (núm. 105). Es subratlla la rellevància de situar els relats en el seu context històric i literari per a comprendre'ls millor, com és el cas de la llei de l'extermini (núm. 135).⁷⁶ En ambdues parts de la Bíblia —Antic i Nou Testament— és evident la diversitat de gèneres literaris (núm. 139). Parlant de la «Provenença de Déu de l'escrit bíblic» (núms. 140-143) explica el canvi de perspectiva de l'autoria dels llibres sagrats gràcies a les aportacions literàries i històriques de l'exegesi crítica; menciona la rellevància teològica dels diferents gèneres literaris; i destaca la delicada conservació, transmissió i redacció dels relats antics.⁷⁷

Malgrat aquestes òbvies reconeixences, el document opta, com l'anterior, per l'aproximació canònica, però ara dedicant-li un apartat: «La necessitat i les modalitats d'una aproximació canònica a l'Esriptura» (núm. 103).⁷⁸ L'enunciat no parla d'exegesi canònica sinó d'aproximació canònica, fidel a la nomenclatura de *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*. L'inici de la secció fonamenta l'ús d'aquesta aproximació citant *Dei Verbum* i *Verbum Domini*, però oblidant, de manera sorprenent, *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*, on apareix la primera exposició d'un document pontifici sobre aquesta aproximació.⁷⁹

Retornem al prefaci del cardenal Müller on adverteix que l'escrit de la comissió bíblica no és cap declaració oficial del magisteri de l'Església sobre

74. *Ibid.*, 17.

75. *Ibid.*, 112.

76. *Ibid.*, 214.

77. *Ibid.*, 177.

78. *Ibid.*, 172-174.

79. L'apartat núm. 149 sí que menciona el document com a font de diversitat metodològica i hermenèutica.

el tema, ni un document teològic, sinó un estudi exegetíc; i les conclusions «són ara ofertes a les altres disciplines teològiques per ser completades i aprofundides segons els propis punts de vista». Aquesta humil pretensió, com assenyala diversament el document, sembla que contempli l'exegesi bíblica només com una anàlisi tècnica de textos, deixant el seu desplegament a les altres disciplines teològiques. Ignacio Carbajosa qüestiona aquesta apreciació en un article sobre l'escrit pontifici, afirmant que:

Se debe evitar que la exégesis se constituya en una especie de primer paso basado en el estudio literario de los textos al que sigue una reflexión teológica asignada a otros, olvidando que el texto tiene una naturaleza teológica que determina, desde el inicio de su misma tarea, la actividad del exegeta.⁸⁰

En síntesi, *Inspiració i veritat de la Sagrada Escritura* és un nou assaig de l'aproximació canònica que pressuposa i depèn de la dimensió històrica del text sagrat. La lectura canònica intenta abraçar hermenèuticament la dimensió literària i redaccional dels relats a fi de donar-los unitat, claredat i sentit, facilitant el seu desplegament teològic. De fet, és el que pretenen les altres aproximacions no canòniques i sobretot els mètodes sincrònics i els mètodes historicocrítics.

7. CONCLUSIONS

La primera conclusió és que l'exegesi historicocrítica és una exegesi cent per cent catòlica i forma part de la seva ortodòxia. La seva acceptació i progressiva implementació ha estat llarga i sofrida, però a partir de l'encíclica *Divino Afflante Spiritu* (1943) ha quedat encaixada en els esquemes catòlics malgrat el seu estatus hagi suscitat i susciti estires-i-arronses respecte la independència i la llibertat del seu treball dins el marc magisterial. Enllà d'enraonies, murmuracions i tòpics desqualificadors en no pocs àmbits de la vida eclesial, l'exegesi historicocrítica ha passat de ser un ànec lleig a convertir-se en un cigne amb personalitat.

La segona conclusió és que l'exegesi historicocrítica no té marxa enrere. És assumidíssima per l'exegesi catòlica en els documents pontificis, en la recerca

80. Ignacio CARBAJOSA, «Inspiración de la Sagrada Escritura», en Ignacio CARBAJOSA – Juan Miguel DÍAZ RODELAS – Enrique SANZ GIMÉNEZ-RICO, «Descripción y valoración del documento de la Pontificia Comisión Bíblica “Inspiración y verdad de la Sagrada Escritura” (2014)», *Estudios Bíblicos* 73/1 (2015) 285-302, 296.

d'instituts bíblics i dels departaments de Sagrada Escripura d'universitats i facultats teològiques. També és reconegudíssima per l'exegesi protestant seriosa, i utilitzada per l'exegesi jueva dialogant. Aquesta exegesi ha estat, és, i serà més o menys valorada segons el papa, les directrius del cardenal president de la Pontifícia Comissió Bíblica i les sensibilitats dels membres que la formen, o segons el segell personal de cada institució acadèmica o de cada exegeta catòlic; però els papes, els presidents i els membres de la Comissió Bíblica es van succeint, i els segells d'identitat acadèmics i els exegetes van evolucionant, mentre que l'exegesi historicocrítica perdura com un referent indiscutible i irrenunciable dels estudis bíblics.

Una tercera conclusió —que esdevé una constatació— és que l'opció canònica dels darrers documents ha estat una decisió de Benet XVI, i que respon a la doble preocupació hermenèutica de donar unitat teològica a l'Antic i el Nou Testament, i d'imprimir un definit segell de fe a l'anàlisi exegetica. Nogensmenys, l'exegesi historicocrítica, malgrat el nom tècnic que exhibeix, també reconeix aquests dos aspectes que li permeten ultrapassar l'àmbit analític que comparteix amb les altres ciències humanes. És cert que els mètodes d'investigació tenen un desgast i la metodologia historicocrítica no és cap excepció. Però la seva gran virtut és l'autocrítica que s'exerceix ella mateixa, captant els seus límits però també descobrint noves possibilitats. A més, es tendeix a complementar-la amb els mètodes sincrònics i les diferents aproximacions. Són noves vies que s'estan aplicant i la Pontifícia Comissió Bíblica n'ha escollit una, precisament l'única que els seus mateixos documents adverteixen dels seus problemes. Però sobretot, el tret diferencial de l'exegesi historicocrítica és que garanteix la pluralitat, quelcom menys assequible pels mètodes sincrònics, i molt menys encara per una aproximació hermenèutica.

Una quarta conclusió correspon a l'expressió «exegesi canònica» que els darrers dos documents de la Pontifícia Comissió Bíblica han evitat, fidels al terme «aproximació canònica» que senyala el document *La Interpretació de la Bíblia en l'Església*. Allí només es considera mètode exegetic a l'historicocrític, la narrativa, la retòrica i la semiòtica (o estructuralisme). S'anomenen «mètodes» perquè ofereixen una metodologia definida d'anàlisi. En canvi, les «aproximacions» només aporten un pressupòsit, un marc general, un enfocament, una sensibilitat, un principi hermenèutic que afecta l'estudi del text, però sense brindar cap metodologia. Per tant, adoptar l'aproximació canònica o qualsevol altra aproximació és assumir una hermenèutica que depèn innegablement d'algun mètode exegetic d'anàlisi aprofundida del text, entre els quals, l'historicocrític és l'únic qualificat d'imprescindible.

La darrera conclusió esdevé alhora una síntesi final: Si l'encíclica *Providentissimus Deus* va ser el primer intent pontifici d'introduir la llavor de l'exegesi historicocrítica en el món catòlic, l'encíclica *Pascendi Dominici Gregis* la neutralitzà i *Spiritus Paraclitus* continuà barrant-li el pas, *Divino Afflante Spiritu* esdevingué el seu gran pòrtic d'entrada i *Dei Verbum* assegurà un magnífic terreny eclesial on cultivar aquesta llavor exegetica. Aquest àmbit ufanós revitalitzà la Pontifícia Comissió Bíblica que produïa els primers fruits historicocrítics amb els documents *La Interpretació de la Bíblia en l'Església* i *El poble jueu i les seves Sagrades Escripures en la Bíblia cristiana*. Els fruits han continuat amb els documents *Bíblia i moral* i *Inspiració i veritat de la Sagrada Escripura* amb el canvi hermenèutic de l'aproximació canònica, però sense menystenir les seves arrels historicocrítics i reconeixent la dependència d'elles. Els pròlegs del papa Benet XVI als dos volums de *Jesús de Nazaret* i l'exhortació postsinodal *Verbum Domini* comparteixen el mateix hàbitat de la *Dei Verbum*, però provenen d'una parcel·la més teològica i pastoral que ha condicionat, amb la proposta canònica, el sempre mal·leable camp exegetic. Des de la parcel·la historicocrítica es reclama confiança i respecte en l'orientació honesta i fidel del seu treball, que tants bons fruits ha donat i dóna si gaudeix d'un terreny folgat per créixer.